

ngt en  
opt te  
den  
mag  
belijk  
in het  
andere  
p. 117  
ede de

re uit-  
derge-  
maar  
in toe-  
ler af-  
bben.  
Hol-  
en dat  
et de  
ier in  
e veel  
e het  
Heel  
de ge-  
er, die  
n hun  
er dat  
orden  
in des  
chiedt  
of de  
ebben  
in ob-  
sonen  
telijke  
ouwd  
vast-  
haar  
ver dit  
objec-  
beide  
ik niet  
d, kan  
niet  
der of  
euw-  
l Gods  
orden  
goed  
den  
tus te  
doopt  
eel de  
in dit  
kan  
tigen.  
onen,  
n om  
t ge-  
t het  
totdat  
ogen-  
diend  
doopt  
o per-  
welk  
kerke-  
geoor-  
huwe-  
schen  
en bij  
God-  
postel  
oken,  
n uit  
men  
geen  
chten.

de de  
g een  
Kerk.  
daar-  
en en  
. Of  
n ver-  
neers  
in in  
met  
sche  
aden,  
egrij-  
kla-  
den  
ings-  
wilde  
lleen  
Euro-  
orden  
der de  
vellig  
alers-  
acht-  
pen-  
aar-  
leer  
ver  
ordt,  
be-  
nen  
Wie  
i, bij  
r de  
ben.  
nde  
tam-  
lijke  
ech-

de de  
g een  
Kerk.  
daar-  
en en  
. Of  
n ver-  
neers  
in in  
met  
sche  
aden,  
egrij-  
kla-  
den  
ings-  
wilde  
lleen  
Euro-  
orden  
der de  
vellig  
alers-  
acht-  
pen-  
aar-  
leer  
ver  
ordt,  
be-  
nen  
Wie  
i, bij  
r de  
ben.  
nde  
tam-  
lijke  
ech-

de de  
g een  
Kerk.  
daar-  
en en  
. Of  
n ver-  
neers  
in in  
met  
sche  
aden,  
egrij-  
kla-  
den  
ings-  
wilde  
lleen  
Euro-  
orden  
der de  
vellig  
alers-  
acht-  
pen-  
aar-  
leer  
ver  
ordt,  
be-  
nen  
Wie  
i, bij  
r de  
ben.  
nde  
tam-  
lijke  
ech-

de de  
g een  
Kerk.  
daar-  
en en  
. Of  
n ver-  
neers  
in in  
met  
sche  
aden,  
egrij-  
kla-  
den  
ings-  
wilde  
lleen  
Euro-  
orden  
der de  
vellig  
alers-  
acht-  
pen-  
aar-  
leer  
ver  
ordt,  
be-  
nen  
Wie  
i, bij  
r de  
ben.  
nde  
tam-  
lijke  
ech-

dagen van den ondergang van het Romein-  
sche rijk hebben de elkaar bevestigende  
generaals en stadhouders de hulp der bar-  
baren" ingeroepen, en toen deze barbaren  
eenmaal hun macht hadden leeren kennen,  
hebben ze het Romeinse rijk overstromd,  
Italië, Spanje en Noord-Afrika geplunderd  
en bleef er van de Christelijke beschaving  
schier niets over. En al zou het zoo wezen,  
dat de Europeesche staten, ook nadat de  
oorlog hun krachten uitgeput heeft, nog  
wel in staat zouden zijn weerstand te bie-  
den aan een aanval van deze heidensche  
volkeren, wanneer ze Europa wilden binnen-  
rukken, hoe zal toch bij deze heidensche  
volkeren het trotsche zelfgevoel niet ontwa-  
ken, als ze zien, dat Engeland, Frankrijk en  
Rusland zonder hun hulp niet overwinnen  
kunnen; hoe zal daardoor het zedelijk  
overzicht der Christen-staten in deze hei-  
densche landen geen schade lijden en hoe zal  
Japan, dat zich toch reeds zoo sterk ge-  
voelt in het Oosten, niet steeds meer zich  
als de evenknie, zoo niet als de meerdere,  
van Europa's cultuurstaten beschouwen  
gaan?

Dr. H. H. K.

### Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen: Van den heer  
A. C. de Vriendt te Zeist, Uniegift f 1.  
Ds. J. H. HOUTZAGERS, voorzitter.

### Leestafel.

Ds. LAMBERT J. HULST, DRIEN ZESTIG JAREN  
PREDIKER. GEDENKSCHRIJVEN. Kampen. J. H.  
Kok. - 1913.

#### III.

In dit voorlaatste artikel over deze GEDENKSCHRIJVEN wil ik eerst trachten den kijk weer  
te geven dien ze mij gunnen op het geestelijk  
leven van hun auteur sedert de, in mijn vorig  
artikel, beschreven crisis en daarna, mede ter  
verklaring van den keer, die veel later in zijn  
theologisch denken kwam, iets mededeelen van  
wat ze mij leerden omtrent zijn theologische  
opleiding.

In de latere hoofdstukken van zijn boek  
spreekt Ds. HULST, behalve aan het slot van  
het laatste, van zijn eigen geestelijk leven wel  
niet veel, maar zooveel is er toch wel uit op  
te maken, dat een verachtering als er van zijn  
16e tot zijn 20e jaar in voorkwam, zich niet  
weer heeft herhaald. Uit allerlei kleine trekjes  
blijkt, dat zijn eerste bekeerling zich toen  
zonder verdere stormstroom heeft voortgezet in  
de doorlopende bekeerling of, om den school-  
schen term te gebruiken, in de *conversio con-  
tinua* waarvan handelt onze H. C. in Zondag 33  
en die niet mag vereenzelvigd met het psycho-  
logisch moment, waarop de afsterfing van  
het oude en de opstanding van het nieuwe  
leven, meer of minder voor ons bewustzijn,  
begint.

Voor dit, ik zou bijna schrijven, normaal ver-  
loop zijn dan ook zijn eigen zielegeestelike  
naar temperament en karakter, de omstandig-  
heden waaronder, en de omgeving waarin hij  
na zijn 20sten jaar verkeerde, bijzonder gunstig  
gewest. Veel sterke emoties heeft hij, ook al  
is hij huivervan van een groot gezin en predi-  
kant in twee werelddeelen geweest, niet gehad.  
Van de, voor het geestelijk leven vaak niet  
onbedenklijke, emoties der hogere cultuur en  
ook der praktische politiek is zijn persoonlijk  
leven, dat zich meer in de diepte dan in de  
breedte bewoog, vrij gebleven.

Het is het leven van den klein-burgerlijken  
huisvader en eenvoudigen dorpsdominee. Zijn  
kerkef als mensch verblijft zich er alleen  
tot dat wat ligt op het huiselijk en kerkelijk  
gebied. Maar op die twee gebieden heeft hij  
dan ook door zijn wilshandelen zijn God niet  
voorbeeldige trouw gediend. 'n Trouw, die haar  
sterking vond en in de vaste goedheid van  
zijn denken aan het Woord van God en daar-  
door aan den God van het Woord en in den  
verborgen omgang zijner ziel met God.

Als in AMERIKA zijn 20de, na Theologie te  
hebben gestudeerd, hem komt zeggen, dat hij  
geen predikant wil worden, omdat hij twijfelt  
aan de autoriteit der Schrift, kan vader HULST,  
hoe smartelijk die twijfel hem ook aandoet, het  
besluit van zijn jongen niet anders dan bil-  
lijken. „Ook mijn oordeel was, dat wie predi-  
kant zal zijn, zich van de Goddelijkheid des  
Bijbels even zeker moet zijn, als van zijn eigen  
bestaan". - p. 134. Hij zendt zijn zoon naar  
ANABOR om medicus te worden.

En als hij, na den keer in zijn theologisch  
denken, tot een streng voorwerpelijken predi-  
ker is geworden, zodat de meer onderwerpel-  
lijken hoorders te COLDBROOK bij andere  
predikanten kerken, om daar voedsel te ont-  
vangen naar hun smaak, dringt hij toch bij  
zijn pastoraal arbeid telkens aan op den  
verborgen omgang met God.

Op dit stuk had hij met SCHILLER'S MARIA  
STUART kunnen zeggen: *Ich bin besser als  
mein Ruf*.

Ik kan het dan ook niet anders zien, dan dat  
LAMBERT J. HULST met heel zijn ziel, in den  
inhiemen zin van het woord, 'n christen is, want  
voor zoover zijn Gedenkschriften mij daarop  
een blik gunnen, functioneert zijn christelijk  
zijn wedergeboeren ik in de moole ongeschonden-  
heid en weldadig-aandoende eenheid van religieuze  
denk-gemoeds- en wilseven.

Dan, Religie en Theologie, hoe nauw ook  
verwant, zijn toch onderscheiden. Theologie is  
de wetenschap van de geopenbaarde kennis  
Gods.

Religie, christelijke Religie, die uit het onder-  
bewuste opgekomen, bewuste zielsgemeenschap  
met den eenigen waartachtigen God.

Dit brengt mij tot den „keer" in Ds. HULST's  
theologisch denken.

Tot dezen keer kwam het eerst toen hij te  
EKWERD, zijn tweede Gemeente, stond en al  
tien jaar predikant was geweest.

Hij zelf duidt dien keer op p. 57 aan als  
zijn „wijdziging ten aanzien van de Verbon-  
dopvatting." „Een wijziging, die later mijn geheele  
leven gecontroleerd heeft."

Over dien keer zelf, mijn alomerkel.  
Om, althans gedeeltelijk te verklaren hoe  
die keer bij hem kon ontstaan, zal ik hier iets  
mededeelen van zijn theologische opleiding, en  
in verband daarmee ook nog iets ter kenschet-  
sing van zijn karakter.

Nadat hem, nog als boerenknecht, bij gelegen-  
heid dat in zijn ouderlijk huis een student daar  
op 'n Zondag de Gemeente had gesicht, —

„de begeerte overviel om zelf bedienaar van  
het Evangelie te worden", is kort daarna die  
opleiding begonnen.

Zijn geschiedde aan de Theologische School  
van Ds. W. A. Kok te HOOGEVEEN en heeft  
slechts twee jaren geduurd.

Toen zij begon, was HULST 22 jaar.  
Overtuigd van zijn uit- en inwendige roeping  
tot het ambt, plaste hij er zich op om zoo  
spoedig mogelijk zijn doel te bereiken. Het  
daarbij tot zulk een verandering van zijn  
bewustzijn kwam, dat schier alle andere voor-  
stellingen er uit weg zonden, bleef uit dit aar-  
dige trekje, dat ik, mee als teken van zijn  
sterk-willen hier, als intermezzo, wil mededeelen.

In zijn 20ste jaar is hij, kort na zijn gees-  
telijke verachtering, verliet op 'n buurmeisje.  
„Wel twee jaren lang had ik zoo voor en na  
omgang met haar gehad, ook hadden wij onze  
harten voor elander geopend, doch zonder  
eenige wederzijdsche belofte. Toen ik echter  
besloten was, om mij tot de studie te begeven,  
werd ik daardoor zoodanig beheerscht, dat alle  
lust tot vrouwen bij mij uitstierf, zoodat ik, zoo  
blijvende, geen vrouw had willen noch mogen  
trouwen. Tengevolge hiervan sprak ik met haar  
af, dat ik mij voorsahds liefst met haar niet  
wilde bemoeien. Wij konden aan het einde van  
mijne studie zien, wat wij er dan van zonden  
maken." - p. 40.

Ofschoon JERNICHE dit had goedgekeurd,  
schijnt het haar bij nader bedenken toch min  
verkiestelijk te zijn voorgekomen, want „het  
duurde niet lang of zij liet zich in met een  
anderen jongen man. Men zeide zelfs dat zij er  
mede trouwen zou, doch dat is niet gebeurd, en  
zij is niet lang daarna gestorven."

Ik vermoed, dat dit wel niet van verdriet  
zal zijn geweest over haar LAMBERT.

Laat mij aan dit verhaal der „eerste liefde"  
van Ds. HULST nog toevoegen, dat het met dien  
uitstervenden lust waarover hij op p. 40 van  
zijn boek schrijft, evenwel niet zoo'n vaart heeft  
genomen. Toen hij toch zijn doel maar eenmaal  
had bereikt, in November van '49 predikant te  
BIRDAARD was geworden, en daar ABELTJE HEI-  
LINGA had ontmoet, „werden wij," zoo schrijft hij,  
„het spoedig eens en trouwden den 25sten April  
1850." Dat is een gelukkig huwelijk geweest, en  
dit vooral doordat, zoals HULST zelf schrijft:  
„Waar ik over eenig ding mij bealst uitsprak,  
zij nooit haar neen daar tegenover zou stellen."  
(p. 41).

Uit dit huwelijk zijn niet minder dan 10 kin-  
deren geboren.

Maar, om nu terug te komen op 'n theo-  
logische opleiding.

De studie aan de School te HOOGEVEEN ging  
vrijwel op in Dogmatiek waarbij dan het werkje  
van ARMBUS FRANKEN, KERN DER CHRISTE-  
LIJKE LEER, het handboek was. Ds. FRANKEN,  
die toen hij nog in 1713 predikant te RIJSORD  
was, ten behoeve van het godsdienst-onderwijs  
zijner kinderen, zijn KERN had opgesteld, —  
later, toen hij in MAASLUIS stond, gaf hij zijn  
STELLIGE GODGELEERDHEID in 3 deelen, — zal  
wel niet vermoed hebben, dat dit werkje na  
meer dan een eeuw nog dienst zou doen bij  
studenten als compendium der Dogmatiek. Toch  
is het, om daartoe dienst te doen, nog niet zoo  
onbruikbaar. Wie toch FRANKEN'S KERN niet  
opmerksaamheid leest, kan er tamelijk goed  
achter komen hoe het systeem van Voetiaansche  
Dogmatiek inelkaar zit. Het boekje is dan ook  
in de 18e eeuw meer dan eens herdrukt, in de  
eerste jaren der SKEIDING veel gebruikt en nog  
in 1892 gaf Ds. TEVES te WEYDING-SCHWEE  
er een nieuwe uitgave van. Hoewel uiteraard  
allemint een Dogmatiek voor onze tijd, is 't  
als Repertorium voor wie zich aan een kerkelijk  
examen wil onderwerpen, nog altijd recoman-  
dabel.

Bepaalde de theologische opleiding die HULST  
te HOOGEVEEN ontving, zich dus in hoofdzaak  
tot een, onder leiding van Ds. Kok, bestu-  
deren van de KERN, docent Kok zorgde er tevens  
voor, dat zijn studenten de noodige vaardigheid  
in de kunst van preken kregen.

Preken-op-schets.

„Want preek-schrijven, daar werd bij ons niet  
aan gedacht. Iemand, die bij een schets geen  
onderwerp kon bespreken, werd destijds bij ons  
voor ongeschikt geacht." (p. 37).

En werd iemand, na voor studenten en  
docenten zijn homiletische kunst te hebben ver-  
toond, niet al te ongeschikt geacht, dan ging  
hij al spoedig „uit-preken".

Ik heb te hoogen eerbied voor de werkkraft  
en werklust van predikanten als Ds. Kok en  
anderen, waardoor zij, overstept als zij waren  
met de zorgen voor de vele Gemeenten, tijd  
vonden om ook nog de opleiding ter hand te  
nemen, — dan dat ik voor dezen hun arbeid  
geen waardeering zou hebben.

Zij hebben in liefde voor hun Kerk gedaan  
wat zij konden en meer dan dat. Ik meen dan  
ook niet beter te kunnen doen dan hier af te  
laten drukken wat HULST zelf schrijft op p. 50:  
„Het onderwijs, dat wij als studenten te Hoo-  
geveen ontvingen, was voor dien tijd al wat  
men verwachten kon. Het had bij vele hooge-  
scholen zelfs dit vooruit, dat wij goed gedrid  
werden, in de stellige, wederleggende en practische  
Theologie. Doch ten aanzien van de algemeene  
wetenschappen, waardoor de blik moet ver-  
ruimd worden, werden wij schaarsch bedeele."

G.

### Uit de Pers.

In de Stemmen des Tijds bood het October-  
nummer een interessant artikel van den kenner  
van Indië, den oud-minister Colijn, dat ook in  
breeder kring dient gekend te worden.

In dit artikel behandelt de heer Colijn toch  
de zoo gewichtige vraag, of we verantwoord  
zijn, indien we niet met spoed ons aangordden,  
om de Kerstening van de nog Animistische  
strekken in de buitenbezigtingen van onze Archipel  
ter hand te nemen.

De redactie van het maandschrift zal ons  
wel toestaan, het grootste deel van deze be-  
schouwing in ons blad over te nemen.

In dat artikel dan lezen we:

Het is overbekend, dat in de jaren 1904—1909  
in onze Oost ten aanzien der Buitenbezigtingen  
(dat zijn de eilanden buiten Java en Madoera) een  
staatkundige gedragslijn gevolgd is, die zich ten  
zeerste heeft onderscheiden van wat gedurende de  
80 à 90 voorafgaande jaren richtsnoer van ons  
Indisch politiek beleid was geweest. Gemeenlijk  
trekt alleen de staatkundige en militaire zijde daar-  
van de aandacht. Een expeditie naar Djambi, naar  
Bali, naar Celebes, dat laat zich onthouden. Uit-  
drukkingen als: uitbreiding van ons gezag over  
Nederlandsch-Indië, of beter nog: daarverrijking  
van dat gezag waar het

bestond, zijn zooal gemeenschappelijk.

Maar, dat die gewichtige staatkundige  
beteekenis is voor den arbeid der  
Buitenbezigtingen, dat is nog lang ge-  
worden. En daarom heerscht er

spraakverwarring als het geschilpunt aan de orde  
komt: Zending onder Mohammedanen of Heidenen?

Het is voor ons Westers niet gemakkelijk  
zich een goede voorstelling te vormen van het  
geestelijk leven van den animistischen Heiden,  
omdat deze als het ware geen onderscheid kent  
tusschen het rein van het goddelijke en dat  
van het maatschappelijke leven.

Als er hier te lande ergens een nieuwe lantaarn-  
paal gezet wordt, dan laat dat onze godsdienstige  
overblijfselen volkomen onaangeroerd. Als er een  
weg wordt aangelegd, een sloot wordt gegraven,  
dan zijn dat voor ons geestelijk leven absoluut  
onverschillige zaken.

Maar bij den animistischen Heiden is dat totaal  
anders. Die kent geen neutrale zone. Heel zijn  
leven, dat leven in al zijn uitingen, is godsdienst.  
Hij heeft wel zijn goden; hij heeft zelfs wel be-  
grippen over een hoogste Opperczer, maar dat  
zijn abstracte wezens, waarmee de gewone mensch  
in het dagelijksch leven niets heeft uit te staan.

Voor dat dagelijksch leven zijn de geesten der  
afgestorvenen de goden. Daarmee heeft men te  
verdoen. Die geesten beheerschen het leven. En  
die geesten — en hierin ligt het waarwarpunt van  
de wereldbeschouwing van den animistischen Hei-  
den — duiden geen enkele afwijking van de ge-  
woonten die in zwang waren ten tijde toen zij zelf  
nog op de aarde rondwandelden. De geringste af-  
wijking is onontaanbaar. En vooral is elke vooruit-  
gang uit den boze, omdat die indirect een  
veroordeeling inhoudt van het regime dat zijden  
de vaders bestond. Toen de bekende zending  
Kruyt in Posso scholen wilde openen, werd hem  
door de ouders der kinderen niet gevergd dat men  
het nut daarvan niet inzag, maar dat men vreesde  
voor den toorn der voorvaders, die immers ook  
geen leeren en schrijven geleerd hadden. En dat  
zelfde antwoord zou men aan de Regering geven,  
als deze hun eens vroeg of zij gaarne een weg  
door hun land zouden laten aangelegd die vrees  
de voorvaders van twaander wegen dan het  
verlangen naar een gemakkelij middel van verkeer.

Al die voor ons volkomen onverschillige zaken  
tasten het godsdienstige leven van den animist aan.  
En parenthese mag ik hier nu wel even zeggen,  
hoe door en door ondeskundig de voorstelling is,  
als een Christelijke school onder die Heidenen  
in strijd zou zijn met de neutraliteit en een neutrale  
school niet. De oprichting van een Christelijke  
school is stellig een handeling, die indruischt tegen  
het godsdienstig besef der volken, doch niet omdat  
zij Christelijk is, maar omdat zij school is. Zij is in  
ijgelijke mate strijdig met de neutraliteit als een  
z.g. neutrale Staatsschool, als de aanleg van een  
weg, als het graven van een kanaal, als de bouw  
van een nieuw model huis.

Die opvattingen van den animist beheerschen  
niet alleen zijn persoonlijk leven en zijn geestes-  
leven, maar ook zijn maatschappelijk leven. Recht  
is voor hem, wat recht was onder zijn voorvaders.  
Niets meer en niets minder. Precies hetzelfde. Zijn  
grondwet is: handhaving van alle gewoonten en  
alle gebruiken zijner vaders, geen enkel gebruik  
meer, maar ook geen enkel minder.

Ook het gezag heeft een religieus karakter, want  
dat gezag is er alleen om de oude gewoonten te  
handhaven en het woord ook alleen gehoorzaamd  
— maar dan ook onbepaald — in zooverre het die  
oude gewoonten handhaaft. Weerspanningheid tegen  
dat gezag zou weerspanningheid zijn tegen de geesten  
der vaders. Maar omgekeerd is die weerspanning-  
heid plicht, wanneer men iets zou doen wat van  
die gewoonten afwijkt.

Het is onmogelijk bij den animistischen Heiden  
een scheiding te maken tusschen een bestaan en  
zijn godsdienst. Die twee zijn, in den meest volkomen  
zin van het woord, één.

Iedere aanraking met hem, al brengt ze ook nog  
slechts een geringe verandering in zijn toestand, tast  
zijn godsdienst aan. Dat doet de handelaar,  
dat doet de planter, dat doet de zending, dat  
doet de ambtenaar van het Gouvernement en deze  
laatste nog het meest.

De Regering verbodt koppen snellen, slavernij  
en heksenprocessen.

De Regering legt wegen aan. De Regering ver-  
mijnt de eentam op de toppen der bergen wonende  
bevolking; kortom, de Regering doet al hetgeen  
saken die rechtstreeks uit den godsdienst voort-  
vloeien, en gebiedt allerlei dingen te doen die er  
lijvecht mee in strijd.

De Regering kan niet anders, maar niettemin  
verstoort de Regering het Heidendom meer dan  
enig ander en zondigt zij, strikt genomen, elken  
dag en elk uur tegen de eischen eener strenge  
neutraliteit.

Men versta mij wel: ik keur dat volstrekt niet  
af, maar ik vestig er bijzonder de aandacht op, dat  
de eenheid van het godsdienstig en maatschappelijk  
leven onder het Indonesisch Heidendom de bestaan-  
baarheid van neutraliteit uitsluit. Om neutraal te  
blijven jegens het godsdienstig leven der Hei-  
denen, zou de Regering zich ook van elke maats-  
chappelijke bemoeienis moeten onthouden.

Dat doet zij juist niet. Zij grijpt overal in dat  
maatschappelijk leven in en werpt daardoor het  
gehele godsdienstig besef der Heidenen 'tonderste  
hopen.

Daarmee heeft ze den Heidenen volken iets  
ontnomen wat hun gansche zij beheerscht, en...  
daarmee heeft het Gouvernement de deur geopend  
voor de intrusie van een anderen godsdienst.

Welke dan nu zijn?

Wie de toestanden in Indië onder deze heidensche  
volken kent; wie ziet van welke middelen de  
Islam zich bedient bij zijn propaganda, die vrees  
voor een Islamisering der heidensche volken.

De Islam stelt geen eischen van bekering aan  
het menschelijk hart. Het bloot mechanisch uit-  
spreken der formule dat er geen God is dan Allah  
en Mohamed zijn gezant, is — naast de besnijdenis  
— voldoende om Mohammedaan te heeten en zich  
zelf lid der groote Moslemse wereldgemeenschap  
te voelen. De oude gewoonten, ja de voort met  
den Islam strijdige volkszedden blijven voortbestaan;  
de Moslemse bekering kan blijven leven zoals  
bij vroeger leefde. Niemand zal hem lastig vallen.

En daarom heeft de Islam zulke een succes wanneer  
hij zich op zulke streken werpt.

Maar niet minder — hoezeer juist strenge eischen  
voor het persoonlijk leven stellend — kan de  
Christelijke Zending op voorspoed bogen in de  
strekken waar zij werkzaam was toen het Gouver-  
nement — dit is niet te sterk gezegd — de  
omverwerping ter hand nam van alles wat den  
animist dierbaar was. De snelle toename van de  
vraag naar door en belijdenis; het toecrommen van  
Londen teljelijk op Nieuw-Guinea, in Midden-  
Celebes, in Centraal-Borneo, op Nias, is een niet  
gemakkelijk te ontduiden verschijnsel. Op mij maakte  
het veelal den indruk van meer te zijn een ver-  
standskwestie dan een zaak des harten. In dien zin,  
dat men bij wijze van redenering tot de over-  
tuiging kwam, dat de machteloosheid der eigen goden  
tegenover den God der Hollanders gebleken was.

Dus zich van de eigen goden afgekeerd — hier  
en daar zelfs blijvend uit het verbanden van af-  
godsbeelden of wat daarmee op één lijn staat —  
en de wensch geuit om Christen te worden!

Natuurlijk, wie geloof in de „Goddelijke leiding"  
in de Zending, die ziet ook in deze roerselen niet  
maar alleen het vernuft van den heidenschen mensch.  
God heeft hier dit middel willen bezigen om de  
volken met het Evangelie in aanraking te brengen,  
en het is plicht ook naar die Godstem te luisteren.

De Nederlandsche Christenheid mag zich niet  
ontrekken aan den plicht, alles te doen wat in haar  
vermogen is, om de velden te bezetten, waar zoo  
klaarlijklijke begeerte is om onder de beaming  
van het Christendom te komen.

toe zijn waar te nemen geweest, en dat er van  
verschillende zijden sterk op aangedrongen is om  
op die tekenen der tijden acht te geven en zich  
vooral tot de Buitenbezigtingen te richten. Natuur-  
lijk zijn er in zulk een omstandigheden altijd ook eenige  
menschen, die hun evenwichtsoestand verliezen en  
er gaan propageren op wijze, die ook anderen van  
geringe stabiliteit doet wankelen. Dat geschiedt  
dan van weerskanten en zoo verstaat men elander  
ten slotte niet meer; ook niet als men in doodge-  
voelend Hollandsch spreekt of schrijft.

Let men echter niet een nuchter verstand op de  
verschijnselen in de zendingwereld in onze Oost,  
dan is er alle grond om te zeggen; tegenover de  
Evangelisatie op Java, het toebrengen van man-  
netje voor mannetje, staat het gegronde uitsicht  
op een kerstening van geheele volkstammen op  
de Buitenbezigtingen.

Daarop laat de geachte schrijver dan een  
kort resume volgen van wat andersdenkenden,  
en onder hen Dr. B. J. Esser, onze zoo ge-  
leefde missionnaire predikant op Java, voor  
het Javaansche monopolie te berde bracht, en  
vervolgt dan:

Wij meenen hiermede volle recht te hebben  
laten vedervaren aan het betoog van de voor-  
standers eener zoo krachtig mogelijke bearbeiding  
van Java. Derhalve ook aan de strekking van het  
boek van Dr. Esser, die zich een hunner krach-  
tigste pleitbezorgers toont.

Maar is hiermee nu het einde van alle tegen-  
sprak gegeven?

Wij meenen van niet. Uit den aard der zaak  
stellen wij ons in dit Tijdschrift geen partij in de  
speciale zijden van het vraagstuk dat Dr. Esser  
behandelt, n.l. wat de plicht der Gereformeerde  
Kerken is ten aanzien van haar zendingveld op  
Java.

Wij willen de zaak blijven beden in het alge-  
meen, zognpt en staan daarbij allereerst de vraag,  
of de Nederlandsche Christenheid mag blijven toe-  
zien bij de aangeoogde mathematische zekerheid, dat  
binnen den leeftijd van één menschengeslacht de  
heidensche volken aan den Islam ten prooi vallen.  
Wie die zekerheid, met het oog op het verleden,  
ontkent, verliest ten eenenmale den exceptioneelen  
toestand met het oog, die geschapen is door het  
optreden onder Regering in de laatste jaren, waar-  
door niet alleen het Heidendom ontdeerd is,  
maar waardoor ook vroeger volkomen geïsoleerde  
strekten uit dat isolement zijn bevrijd. Daardoor  
heeft de Islam, waarvan iedere belijder een zende-  
ling is, vrijen toegang gekregen in streken, die voor-  
heen onbereikbaar waren.

Maar ik kan mij voorstellen, dat men dit overigens  
toch zoo dringende argument ter zijde moet stellen  
omdat elders, op Java, d.i. dus in het politiek-  
economisch gewichtigste deel van den Archipel,  
gelijke vrucht te verwachten is en men onwettig  
is om op beide terreinen de noodige kracht te  
ontloopen.

Indien dit zoo ware, dan zou mijn eindoordeel  
niet twijfelachtig luiden.

Wie zich evenwel aan die verwachting overgeeft  
vleit zich, vreezen wij, met een ijdele hoop. Zeker,  
er valt op Java een beweging waar te nemen, die  
er vroeger niet was. De algemeene ontwakning in  
het Oosten heeft in de betere kringen der Javaans-  
che bevolking menigerlei gedachte doen ontstaan,  
die wij op begeerte naar verandering. Maar soor-  
telijke verschijnselen zijn in de Moslemse wereld  
door alle tijden heen waar te nemen geweest: zeer  
onlangs nog in Turkije, waar zelfs aan de Moslem-  
sche Theocratie een gedachte schok werd toege-  
bracht. En toch hebben al deze bewegingen nimmer  
naar het Christendom toe gevoerd. Vergelekkend  
wijzen gesproken is de Zending op Java zwak. In  
andere deelen der Mohammedaansche wereld werkt  
zij langer en krachtiger dan op Java en overal is  
de rijke vrucht, waarop men zoo dikwijls hoopte,  
uitgebleven! Ja, gansche eenmaal gekerstende stre-  
ken zijn Mohammedaans geworden en alle pogingen  
om het verloren terrein te herwinnen, zijn vrucht-  
eloos gebleken.

Moet dit niet tot meerder nadenken stemmen?

Toch wil hiermee allermint gezeigd zijn, dat men  
de Mohammedanenzending nu maar moet laten loopen  
om zich tot de Heidenen te wenden.

Allereerst toch zou men daarmee het Evangeli-  
satieveld eigenwillig ter zijde stellen. Het geluigen  
niet ten aanzien der Mohammedanen geen wijzen  
worden; ook onder hen moet de getuigenis van het  
Kruis worden gehoord.

Dat is ook noodig voor het slagen der Heiden-  
zending zelf. Een Heidenzending die niet gepaard  
zou gaan met een prediking om, er de nabijwonende  
Mohammedanen, zou gevaar loopen de snauw later  
kracht te zien verliezen, en haar invloed op de  
Heidenen zou er door verminderen. Nooit dus is  
door hen, die vooral op de Heidenzending den  
nadruk legden, bedoeld dat Java, of eenige Moha-  
medanenzending, elders in ons Indië, zou moeten  
worden prijgevoerd of veronachtzaamd ter wille  
van de missie onder de Heidenen.

Maar wel is door hen betoogd, dat de Heiden-  
zending behoefte had aan spoed, terwijl voor de  
Mohammedanen, op grond van de ervaringen elders,  
die spoed niet kon worden bepleit. Van zending-  
standpunt heilen kan men, zoover menschelijke  
kennis reikt, zeggen, dat de toestand op Java in  
de eerstkomende 25 jaren weinig verandering zal  
ondergaan, ongeacht of men de beschikbare komende  
nieuwe krachten daar aanwendt of ze tot de Hei-  
denen eendt. Daarentegen valt aan den anderen  
kant met vrij groote stelligheid te voorspellen, dat  
de animistischen Heidenen, als men er aan hun lot  
moet overlaten, in datzelfde tijdvak voor den Islam  
gewonnen zullen worden. En dan zal onder hen de  
Zending even moeilijk zijn als ze thans op Java is.

Want niet van de meerdere of mindere mate  
van Moslemse leevstevastheid of getrouwe naleving  
van de Mohammedaansche plichten hangt de tegen-  
stand van den Islam af, maar eeniglijk en alleen  
van het besef zijner belijders tot de groote Islami-  
sche gemeenschap te behooren.

Daarop stult overal de overgang in massa tot  
het Christendom af.

Welwillendheid, ook zelfs van aanzienlijke Moha-  
medanen, jegens de Christelijke Zending is meer  
gerien. Dwaal geruchten als het vorige jaar ver-  
nomen werden over vijandschap van den Islam op  
Java, danken haar ontstaan veel meer aan kwaad-  
willig gerinde Europeaanen, dan aan de werkelijke  
geindheid der bevolking. Lieflijke tintjes zijn  
hier en daar, ook op Java, aan te wijzen. Maar  
met dat al, van een beweging van eenige betekenis  
onder Mohammedanen naar het Christendom toe is  
in de historie nimmer iets gebleken, en ook op  
Java is deze, naar den mensch gesproken, dus niet  
te verwachten. Hoezeer we dan ook volmondig aan  
Dr. Esser toestemmen, dat de Zending allereerst  
de geloofsaak is, dat we dus nauwgezet op de „God-  
delijke leiding in de Zending" acht hebben te  
geven, we moeten die Goddelijke leiding toch met  
het ons gegeven verstand zelf trachten op te sporen.  
En dan schijnt de „Synode van Middelburg" of  
eenig ander tijdschrift in het verleden als eindpunt  
van dat onderzoek niet geheel vrij van willekeur.

Ook wat na dien tijd